

BOLALARNI OILADA MILLIY TARBIYALASH SHARTLARI

Hamroqulova Dilnavoz Fayzievna,
Fan va texnologiyalar universiteti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu ishda bolalarni oilada milliy ruhda tarbiyalashning ahamiyati, asosiy shartlari va usullari yoritilgan. Oila-bola shaxsini shakllantirishda eng muhim muhit hisoblanib, unda milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an‘analari va ahloqiy me‘yorlar singdiriladi, milliy tarbiya bolaning o‘zligini anglashi, vatanparvarlik tuyg‘usini rivojlantirishi va jamiyatga foydali shaxs bo‘lib yetishishida muhim omildir. Shuningdek, ota-onaning namunasi, oilaviy muhit, milliy an‘analarga amal qilish va tarbiyaviy muloqot bolaning ma‘naviy kamolotida katta o‘rin tutadi

Kalit so‘zlar: milliy tarbiya, oila, bola tarbiyasi, qadriyatlar, urf-odatlar, an‘analari, ma‘naviyat, ahloq, vatanparvarlik, ota-ona namunasi, oilaviy muhit.

Аннотация. В данной работе рассматриваются значение, основные условия и методы воспитания детей в национальном духе в семье. Семья является важнейшей средой формирования личности ребёнка, в которой прививаются национальные ценности, обычаи, традиции и моральные нормы. Национальное воспитание является важным фактором формирования самосознания ребёнка, развития чувства патриотизма и становления его как полезной для общества личности. Кроме того, пример родителей, семейная среда, соблюдение национальных традиций и воспитательное общение играют значительную роль в духовном развитии ребёнка.

Ключевые слова: национальное воспитание, семья, воспитание детей, ценности, обычаи, традиции, духовность, мораль, патриотизм, пример родителей, семейная среда.

Annotation. This work examines the importance, main conditions, and methods of raising children in a national spirit within the family. The family is considered the most important environment in shaping a child's personality, where national values, customs, traditions, and moral norms are instilled. National upbringing is an important factor in helping a child develop self-awareness, foster a sense of patriotism, and grow into a socially useful individual. Furthermore, the example set by parents, the family environment, adherence to national traditions, and educational communication play a significant role in the child's spiritual development.

Keywords: national upbringing, family, child rearing, values, customs, traditions, spirituality, morality, patriotism, parental example, family environment.

Hozirgi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Jahon miqyosida madaniy almashinuv va axborot oqimining keskin ortishi natijasida milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an‘analarni asrab-avaylash, ularni yosh avlod ongiga singdirish muhim vazifaga aylandi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, bolalarni oilada milliy tarbiyalash masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-axloqiy ahamiyatga ham ega. Oila — shaxs shakllanishining ilk va eng muhim ijtimoiy muhiti hisoblanadi. Aynan oilada bolaning dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, milliy o‘zlikni anglash jarayoni boshlanadi. Ota-ona va yaqinlarining namunasi, oilaviy munosabatlar, milliy qadriyatlarga bo‘lgan munosabat bola tarbiyasida hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shu bois, oilada milliy tarbiyani to‘g‘ri yo‘lga

qo'yish va uning samaradorligini ta'minlash uchun muayyan shart-sharoitlarni yaratish zarur. Milliy tarbiya bolada vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish, o'z millatiga hurmat, madaniy merosga sadoqat va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda oiladagi ma'naviy muhit, milliy an'analarga amal qilish, tarbiyaviy muloqot va ota-onaning shaxsiy namunasi muhim omillardan hisoblanadi. Shaharlarning ko'payishi, aholi o'sishi yashash sharoitining yaxshilanishi madaniy va moddiy tomondan yuksalishi oilalarning yuksalishiga va bolalarning har tomonlama yetuk inson bo'lib kamol topishiga sabab bo'lmoqda. Ko'p bolalilik avvaliga nisbatan kamayib borayotganiga qaramay, hali ham bu ko'rsatkich o'z kuchini yo'qotgani yo'q. Mehnatkash xalqimiz "Bolali uy bozor, bolasiz uy mozor" deb bejiz aytishmagan. Sir emas Markaziy Osiyo Respublikalarida, jumladan O'zbekistonda ko'p bolalikdan 3-4 taga keyin 1-2 taga o'tish fakti yil sayin ko'paymoqda. Pedagogik jihatdan yakka bolalik tarbiyani qiyinlashtiradi, oiladagi yakka farzand kattalarni "jonli o'yinchoqlari", sevgi va g'ururlari, erkatoylari bo'lib voyaga yetadi. Bu qanday salbiy oqibatlariga olib kelishini tahlil qilaylik: 1. Ijtimoiy va ruhiy nuqtai nazardan bolasizlik yoki kam bolalik oila mustahkamligini barbod qiladi. Respublikamizdagi ajralishlarning aksariyati yo bolasi yo'q yoki kam bolali oilalarga to'g'ri keladi. 2. Tibbiyot borasidagi tadqiqotlar va antropogen omillarning ko'rsatishicha hayot qiyinchiliklarini bartaraf eta oladigan bolalar deb oiladagi ikkinchi yoki uchinchi bola belgilangan. Yakka bola bilan chegaralanish kelajakda deffektli shaxslarning ko'payishiga olib keladi. A.S.Makarenko ta'kidlaganidek "Qat'iy aytish mumkinki yog'iz o'g'il yoki qiz tarbiyalash bir necha bolani tarbiyalashga qaraganda ancha qiyin ish. Agar moddiy jihatdan bir muncha qiynalganda ham yolg'iz bola bilan kifoyalaniq qolish yaramaydi. "Agar oilada o'zaro yordam, bir biriga ishonch holati mavjud ekan, bunday oilada samimiy, mehribon, o'rtoqlariga doim yordam berishga tayyor bo'lgan inson kamol topadi. O'zida odobli kishiga xos fazilatlarini mujassamlashtirgan kishilarning oilalarida doimo huzur-halovat va samimiy hurmat qaror topadi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, yoshlarda kattalar bilan munosabatda bo'lish hissi kuchli bo'ladi. Shu jihatdan qaraganda tinch totuv yashaydiganlarning oilalaridagi bolalar ham shu oilada mavjud bo'lgan ahloqiy hislatlar: hushmuomilalik, odoblilik, kattalarga hurmat, kishilarga g'amxo'rlik qilish, oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat, ayniqsa ayollarga nisbatan ko'rsatiladigan g'amxo'rlik kabi ijobiy hislatlardan namuna oladilar. Darhaqiqat, oila jamiyat hayotini olg'a yetaklovchi, kelajak avlodni tarbiyalab yetishtiruvchi, kamol topishi uchun mas'ul bo'lgan g'oyat muhim boshlang'ich guruhdir. Oila erkak va ayollarning to'la teng xuquqligi, oila uchun barobar javobgarligi asosida quriladi. Oiladagi daromadlarning o'sishi, bir tomondan ota-onalarning bilish saviyalari va madaniy hayotlarining yaxshilanishiga sabab bo'lsa, ikkinchi tomondan, oila a'zolarining yuqori ma'naviy

ehtiyojlarining ijobiy shakllanishiga, oilaviy munosabatlarining takomillashuviga, boyishiga, kattalar va kichiklar orasidagi muloqat mazmuniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Hayotimizning ko'rsatishiga, tarbiyaga oid bilimlarni targ'ib qilish orqaligina oilaviy tarbiya bilan ijtimoiy tarbiya uyg'unligini ta'minlash mumkin. Demak, oila hayotini tarbiyaviy jihatdan to'g'ri tashkil qilish uchun pedagoglar keng jamoatchilik pedagogika, psixologik bilimlar orqali aholiga ko'maklashishi, ota-onalarga tarbiyaviy bilim berish tizimini ishlab chiqishlari lozim. Pedagog olimlar tadqiqotlarida isbotlanganidek, oilaviy tarbiyaga doir ishlar quyidagi sharoitlarda bajarilsa, tarbiya samaradorligi yanada oshadi:

1. Maktab o'zining barcha ta'sirlari majmuini oilaviy tarbiya jarayoniga izchil yo'naltirsa;

2. O'qituvchi jamoasi oila bilan o'zaro hamkorlik davrida o'zlarining yetuk pedagogik tarbiyaviy talablarini to'g'ri tashkil etsa;

3. O'qituvchilar tomonidan oilaviy tarbiyaga rahbarlik bolalar maktabga kelmasdan oldin boshlansa va bu ish doimiy davom ettirilsa, oila maktab va jamoatchilik hamkorligi hozirgi kunimizning dolzarb masalasidir. Chunki, birinchidan, oila tarbiyasida oila, maktab va jamoatchilik hamkorligining o'zi murakkab jarayon bo'lib, bunda muammolardan tashqari jamoalar, kasaba uyushmalari vakillari ishtirok etadilar. Ikkinchidan, ota-onalar va qarindosh urug'lar turli mehnat jamoalarining vakillari bo'lib, yoru do'stlarining ma'naviy hayotlaridagi omillarni muxokama qiladilar, ularning hayotga, sanoatga, oilaviy majburiyatlarga bo'lgan munosabatlari haqida gapiradilar. Shu sababli ham mana shunday toifa oilalarda tarbiya topayotgan bolalar boshqa ota-onalarning ko'chada, jamoat joylaridagi hayot faoliyatlariga qarab, o'z ota-onalariga baho beradilar.

O'zbekistonda ijtimoiy tarbiyaning eng oliy maqsadi har bir fuqaroda komil insonga xos fazilatlarni shakllantirishdir. Komil inson deganda biz: "Ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan, bilimli, hozirgi davrda bolalarni tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlari, qonuniyatlari, imkoniyatlari, mexanizmlari mavjud. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, bolalarni tarbiyalashda ularning xususiyatlarini to'la hisobga olgan holda ta'limiy-tarbiyaviy tadbirlarni qo'llash shaxslararo munosabatlarda anglashilmovchilikni bartaraf qiladi, iliq psixologik iqlimni yaratadi. Hozirgi kunda bolalar taqdiri masalasi g'oyat muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bolalik davri taqlidchanligi, muhim nuqtai nazarning shakllanmaganligi, hissiyotlilik, mardligi bilan farqlanadi. Shuning uchun tashqi ta'sirlarga beriluvchan o'g'il-qizlarga alohida e'tibor berish zarur. Bolalar muammosiga e'tiborni kuchaytirish zarurligining asosiy sabablari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

1. Fan va texnika rivojlanishi natijasida madaniyat, sanoat va adabiyot, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarning o‘zgarayotgani;
2. Ommaviy axborot ko‘lamining kengayishi tufayli bolalar ongliligi darajasining ko‘tarilgani;
3. O‘g‘il va qizlarning dunyo voqealaridan xabardorligi;
4. Ularning jismoniy va aqliy kamolotining jadallashgani;
5. Yoshlar bilan ishlashda g‘oyaviy-siyosiy, vatanparvarlik va baynalminal tarbiyaga alohida yondashish zarurligi;
6. Oshkoralik, ijtimoiy adolat, demokratiya muammolarining ijtimoiy hayotga chuqur kirib borayotgani.

Respublika ta’lim tizimida o‘quvchilar uchun mustaqil bilim olish, ijodiy fikr yuritish, o‘zini-o‘zi boshqarish, anglash, baholash va nazorat qilishga keng imkoniyatlar yaratilgan. Yoshlarda psixik jarayonlar keskin o‘zgarishi bilan aqliy faoliyatida ham burilishlar seziladi. Shuning uchun shaxslararo munosabatda, o‘quvchi bilan o‘qituvchining muloqatida, kattalar bilan bolalarning muomalasida hayotiy o‘zgarishlar vujudga keladi. Bu o‘zgarishlar jarayonida qiyinchiliklar tug‘iladi. Bular avvalo ta’lim jarayonida ro‘y beradi: yangi axborot ma’lumotlarini bayon qilish shakli, uslubi va usullari yoshlarni qoniqtirmay qo‘yadi. Yoshlarda shaxsiy nuqtai nazarning vujudga kelishi sababli u kattalarning qayg‘urishi, koyishiga qaramay, o‘zining fikrini o‘tkazishga harakat qiladi. Serzardalik kundalik xatti-harakatining ajralmas qismiga aylanadi. Ayrim pedagoglar kuyinib gapiradilar, ba’zi illatlarni tanqid qiladilar va ularning ijtimoiy-psixologik ildizini topishga intiladilar, lekin mazkur illatlarning oldini olish chora va tadbirlari tizimini ishlab chiqa olmaydilar. Vujudga kelgan ziddiyatlar va qarama-qarshiliklarni psixologik kamolotni ta’minlash, faoliyat turlarini murakkablashtirish orqali bola shaxsida yangi psixologik fazilatlarni tarkib toptirish bilan asta-sekin yo‘qotish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, bolalarni oilada milliy ruhda tarbiyalash jamiyat taraqqiyoti va barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Oila bu jarayonda asosiy tarbiyaviy muhit sifatida namoyon bo‘lib, bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi o‘rin tutadi. Aynan oilada milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an’analar va axloqiy me’yorlar bola ongiga chuqur singdiriladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, milliy tarbiyaning samaradorligi avvalo oiladagi ma’naviy muhitga, ota-onaning shaxsiy namunasiga, milliy an’analariga amal qilinishiga va bola bilan samarali tarbiyaviy muloqot o‘rnatilishiga bevosita bog‘liqdir. Agar oilada sog‘lom psixologik muhit yaratilsa va tarbiya izchil, maqsadga muvofiq olib borilsa, bolada milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik tuyg‘usi, ma’naviy yetuklik va ijtimoiy faollik yuqori darajada shakllanadi. Shuningdek, bolalarni milliy ruhda tarbiyalashda

ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish, milliy qadriyatlarni zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish va tarbiya jarayonida izchillikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, oilada milliy tarbiyani to'g'ri tashkil etish orqali jamiyatga ma'nan yetuk, milliy g'ururga ega va faol shaxslarni tarbiyalab yetishtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev Sh.M. *Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.* – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.2017.
2. Madaminova, N. Z. GLOBALLASHUV DAVRIDA MA'NAVIY TARBIYA MASALALARI ZARURATI. In *Proceedings of International Educators Conference* . 2023
3. Tursunov I.T. *Oila pedagogikasi.* – Toshkent: Fan nashriyoti. 2009
4. Qodirov B.R. *Tarbiya nazariyasi.* – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.2012.
5. Raximova D.N. *Milliy tarbiya asoslari.* – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.2015
6. Abdullaev A.A. *Yoshlarni ma'naviy tarbiyalash masalalari.* – Toshkent: Fan nashriyoti.2013

